

■ Samen vormgeven aan Kunst en Gezondheid

Onderzoek naar het community-based inzetten van kunst ten behoeve van gezondheid in Utrecht West

Lectoraat Duurzame Gemeenschappen

Onderzoekslijn Maatschappelijke impact van kunst en cultuur

Auteurs

Fleur Dronkers

Ida Lorbach

Aart van der Maas

Datum

22 december 2023

COLOFON

Het lectoraat Duurzame Gemeenschappen is onderdeel van het Kenniscentrum Sociale Innovatie. Hoe bouwen we aan een samenleving waarin iedereen kan meedoen, tot zijn recht komt en zich veilig voelt? Hier doen de lectoraten van het Kenniscentrum Sociale Innovatie van Hogeschool Utrecht onderzoek naar, met en voor (aankomend) sociale professionals in het brede sociaal domein. Onze missie is om samen met partners uit praktijk, onderwijs en beleid bij te dragen aan 'beter samen leven' en het verkleinen van sociale ongelijkheid. Dit doen wij door praktijkgericht onderzoek, ontwikkeling en agendering van actuele maatschappelijke en sociale vraagstukken op het vlak van participatie, welzijn, zorg en ondersteuning, jeugdhulp, werk en inkomen, schuldenproblematiek, dak- en thuisloosheid, toegang tot recht, reclassering, sociale veiligheid, en deelname aan onderwijs, sport en cultuur.

Auteur(s)

Fleur Dronkers MA
Ida Lorbach MFA
drs. Aart van der Maas

Lector

Dr. Anton Boonen

Onderzoekers

Fleur Dronkers MA
Ida Lorbach MFA

Jaar van uitgave

2023

Contact en adres

Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht
Lectoraat: Duurzame Gemeenschappen
Postbus 85397, 3508 AJ Utrecht
Padualaan 101 – 3584 CS Utrecht
Telefoon secretariaat: 088 4819222
Email: socialeinnovatie@hu.nl
www.socialeinnovatie.hu.nl/www.hu.nl

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	3
1.1 ONDERZOEKSVRAAG	3
1.2 DOEL VAN ONDERZOEK	4
1.3 LEESWIJZER	4
2. LITERATUURONDERZOEK.....	5
3. METHODE	9
3.1 EXPERTMEETINGS	9
3.1.1 <i>Expertmeeting 1</i>	10
3.1.2 <i>Expertmeeting 2</i>	10
3.1.3 <i>Expertmeeting 3</i>	11
3.1.4 <i>Expertmeeting 4</i>	12
3.2 LIVING LABS EN AANVULLENDE INTERVIEWS	12
4. RESULTATEN	13
4.1 EXPERTMEETINGS	13
4.1.1 <i>Expertmeeting 1</i>	13
4.1.2 <i>Expertmeeting 2</i>	14
4.1.3 <i>Expertmeeting 3</i>	16
4.1.4 <i>Expertmeeting 4</i>	17
4.2 LIVING LABS EN AANVULLENDE INTERVIEWS	18
5. CONCLUSIES, AANBEVELING EN DOORWERKING	19
6. LITERATUURLIJST	25
7. BIJLAGEN	27
7.1 BIJLAGE 1. EEN WEGWIJZER VOOR INCLUSIEVE CULTUURPARTICIPATIE	27
7.2 BIJLAGE 2. OVERZICHT FUNCTIES VAN KUNST	28
7.3 BIJLAGE 3. BINGO-KAART POSITIEVE GEZONDHEID	29
7.4 BIJLAGE 4. STELLINGEN EXPERTMEETING 3	29
7.5 BIJLAGE 5. ONDERDEEL DRAAISCHIJF – ONTWERPPRINCIPES	30

1. Inleiding

Steeds vaker worden de effecten van kunst op welzijn en gezondheid benoemd. In onderzoeken komt naar voren dat het deelnemen aan kunstactiviteiten, actief, receptief of reflectief bijdraagt aan het welbevinden van mensen en het versterken van de samenleving (LKCA, 2021 en 2023; Movisie, 2021; Fancourt & Finn, 2019; Daykin, 2020). De laatste twintig jaar zijn er veel projecten en onderzoeken gestart waarin de relatie wordt onderzocht tussen gezondheid en de impact die de kunsten daarop kunnen hebben. In deze crossovers is er niet alleen kennis opgedaan, maar zijn ook verschillende perspectieven bij elkaar gebracht, zoals die van kunstprofessionals en zorgprofessionals, onderzoekers en beleidsmedewerkers die werken vanuit de beleidsterreinen kunst en cultuur, zorg en welzijn. Het verbinden van zorg en kunst krijgt heden ten dage meer en meer aandacht en de meerwaarde wordt gezien. In die verbinding worden potentiële oplossingen voor demografische en sociale problemen gevonden die leiden tot ervaringen op het gebied van gezondheid en ziekte (Daykin, 2020).

Kortom, dat de kunsten een bijdrage kunnen leveren, wordt door veel onderzoeken bevestigd, maar hoe die bijdrage precies tot stand komt, is moeilijker vast te stellen. Er lijkt geen blauwdruk of kant-en-klaar recept te bestaan. Zo zien organisaties in zorg en welzijn zoals Careyn, Buurtzorg en DOCK in Utrecht West de meerwaarde van kunst, maar hebben geen praktische handvatten, kennis en vaardigheden. Wijkcultuurhuis Het Wilde Westen wil op dat gebied graag een bijdrage leveren om, meer specifiek, bij te dragen aan het welzijn en de positieve gezondheid van wijkbewoners.

In de praktijk blijkt het nog lastig om elkaar te vinden, omdat iedere partij vanuit zijn eigen opdracht met bijpassende, vastgelegde geldstromen werkt. Het maken van crossovers is niet vanzelfsprekend en een lastige opgave. Daarom is in samenwerking met Het Wilde Westen, Buurtzorg, Careyn en DOCK dit onderzoek naar kunst en positieve gezondheid gestart, waarin verkennend onderzoek is gedaan naar het gezamenlijk inzetten van kunst ter bevordering van welzijn en positieve gezondheid. We onderzochten de samenwerking tussen de verschillende partners om te kijken wat voor hen nodig is om met bewoners vorm te geven aan kunstbeleving en de betekenis van de term 'positieve gezondheid'. Dit onderzoek is financieel mogelijk gemaakt door regieorgaan SIA (Kiem GoCI).

1.1 Onderzoeksvraag

In het voortraject is gezamenlijk gekomen tot de volgende onderzoeksvraag:

Hoe kan kunst community-based vanuit een wijkperspectief door kunst-, welzijns- en zorgprofessionals ingezet worden om een bijdrage te leveren aan de positieve gezondheid in Utrecht West?

In deze onderzoeksvraag is, vanuit de wens uit de praktijk, de term 'positieve gezondheid' als uitgangspunt genomen. Reden hiervoor is dat dit begrip ruimte geeft voor een holistische blik op gezondheid en een ruimte geeft aan bewoners om zelf betekenis te geven aan het begrip

gezondheid (Huber et al., 2011). Steeds duidelijker wordt dat de toegang tot gezondheidszorg maar een kleine invloed heeft op het ervaren van gezondheid en welzijn. De meeste uitdagingen op het gebied van gezondheid blijken meer en meer te maken te hebben met demografische en sociale trends. Ook zijn er veel ziekten waarvoor de bestaande gezondheidszorg niet als enige een oplossing kan bieden, denk bijvoorbeeld aan dementie en chronische ziekten (Daykin, 2020). Het werken vanuit het concept positieve gezondheid kan, doordat zij zich richt op de mens als geheel, bijdragen aan een meer holistische kijk op gezondheid (Huber, 2011). Daarbij is het belangrijk om op te merken dat positieve gezondheid geen onomstreden concept is. Zo wordt gewaarschuwd dat de beleidsmatige vertaling ervan kan leiden tot het terugtrekken van de overheid en bovendien normerend en te individualistisch kan worden ingezet (Cardol et al., 2017). In het onderzoek is positieve gezondheid gekozen als startpunt omdat een aantal consortiumpartners actief met dit concept werken. In het onderzoek wordt bewust gekeken naar hoe het begrip wordt ingezet en wat de discussiepunten ervan zijn. Bijvoorbeeld omdat er in Utrecht West gewerkt wordt vanuit het concept positieve gezondheid vanuit een wijkbenadering waarin het collectieve bewonersperspectief van belang is en niet enkel het individuele belang.

1.2 Doel van onderzoek

Doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de ontwerpprincipes die van belang kunnen zijn voor het inzetten van kunst in wijkgericht werken ten behoeve van positieve gezondheid. We willen hiermee een basis leggen voor een langdurige samenwerking tussen de consortiumpartners om zo een bijdrage te leveren aan de verbinding van verschillende domeinen waarin over “grenzen” heen wordt gekeken en bewoners centraal komen te staan. Het onderzoek wil meer specifiek via kunst bijdragen aan het opbouwen en versterken van een interdisciplinair samenwerken tussen bestaande culturele-, welzijns- en gezondheidsorganisaties.

1.3 Leeswijzer

In deze rapportage is een uitwerking van het onderzoek te lezen. Allereerst zal het literatuuronderzoek uiteen worden gezet. Hierin zijn inzichten opgedaan over hoe kunst kan bijdragen aan het brede gezondheids- en welzijnsdomein. Vervolgens zal de methode van werken van het praktijkonderzoek uiteen worden gezet en zullen keuzes worden toegelicht. Van de verschillende onderzoeksvormen worden de resultaten weergegeven waarna de conclusies, aanbeveling en doorwerking te lezen zijn.

2. Literatuuronderzoek

In het internationale onderzoeksdiscours is in het onderzoek naar kunst en gezondheid, het onderwerp welzijn toegevoegd (Hogan, 2017). Dit niet alleen omdat veel van de effecten van kunst zich op dat gebied bevinden, maar ook omdat in het welzijnsdomein de waarde van kunst meer als zin- en betekenisgevend geduid wordt. Dat is voor dit onderzoek van belang omdat een meer cultureel en filosofische invalshoek een belangrijk uitgangspunt is van een holistische visie op gezondheid en welzijn en bovendien ruimte geeft aan partners uit het culturele en welzijnsdomein aan te sluiten op gezondheidsvraagstukken.

Kunst en gezondheid: verschillende domeinen

In praktijken waar een relatie wordt gelegd tussen gezondheid en kunst wordt vaak uitgezoomd van problemen die medicinaal op te lossen zijn naar een breder perspectief op gezondheid en welzijn (onder andere Daykin 2020; Boekman 2023; Windesheim 2017). Men vertrekt daarbij vanuit het idee dat problemen in gezondheid en welzijn sociaal van aard zijn (McGovern, 2014). De invloed van sociale en omgevingsfactoren op de gezondheid en welzijn van mensen krijgen steeds meer aandacht. Kijk bijvoorbeeld naar de groeiende aandacht voor het begrip en de achterliggende filosofie van 'positieve gezondheid', waarbij de focus ligt op betekenisvol leven, de mens zelf en hun veerkracht (Institute for positive Health, 2022).

Deelname aan kunst en cultuur wordt vaak in verband gebracht met een breed scala aan resultaten en effecten op individueel en gemeenschappelijk niveau, zoals het verbeteren van de individuele gezondheid en welzijn en het versterken van sociale cohesie en bevorderen van inclusie (Daykin, 2020, Van der Maas et al., 2022, LKCA 2023). Zingen heeft bijvoorbeeld een groot effect op het mentaal welzijn en de levenskwaliteit. Door het werken met kunst kunnen mensen de focus verleggen van routines en dwang naar bijvoorbeeld vrijheid en natuur (Daykin 2004). Een voorbeeld van een vorm van het inzetten van kunst ten behoeve van het bevorderen van gezondheid is *arts on prescription* (vergelijkbaar met *kunst op recept*, waar ook verschillende organisaties in Utrecht West aan meewerken). Dit is een concept dat in veel landen wordt ingezet. Het is een benadering waarbij mensen met gezondheids- en welzijnsproblemen, lokaal naar niet-medische services worden doorverwezen (Jensen et al., 2017). Kunstprocessen kunnen echter vele vormen aannemen in alle verschillende kunstdisciplines of een combinatie daarvan, denk aan zangkoren, het werken aan een theatervoorstelling, community arts projecten of het samen bezoeken van kunst (LKCA, 2023).

In casestudy's over kunstprocessen worden successen benoemd zoals het vergroten van geluksgevoel, saamhorigheid en zelfvertrouwen (Arts Council England, 2018; Moowlah et al., 2014; LKCA, 2020; Clayton & Potter, 2017). In veel onderzoeken wordt de kracht van participatieve projecten en deelname aan het ontwerp en proces genoemd, niet alleen het actief beoefenen van kunst, maar ook het mede vormgeven aan het proces lijkt van grote waarde; empowerment wordt hierdoor vergroot (Daykin, 2020). Er is een groeiende basis van onderzoek waarin de kracht van de kunsten in gezondheid en welzijn wordt beschreven (Fancourt & Finn, 2019). Ook de vaktherapeutische beroepen, waarin beeldende kunst, drama muziek of beweging en dans

worden ingezet ten behoeve van gezondheid en welzijn van individuen en groepen, dragen hieraan bij (De Witte, Karkou et al, 2021).

De samenwerking tussen de domeinen kunst en gezondheid kan kortom veel opbrengen, echter is de praktijk weerbarstig. De domeinen kennen namelijk, zo benoemt Daykin (2020), verschillende geschiedenissen, organisatie, culturele tradities, professionele rollen en identiteiten. De verschillende domeinen hebben andere belangen. Het is niet eenvoudig deze bij elkaar te brengen en een gemeenschappelijke visie en doel te ontwikkelen. In veel projecten en onderzoeken naar de invloed van kunst op gezondheid en welzijn wordt gedacht vanuit een medisch wetenschappelijk discours, in medische termen en bewijs. Daarbij wordt echter de artistieke kwaliteit en de kunstzinnige invalshoek buiten beschouwing gelaten. Een discussie die dan ook tussen de domeinen speelt gaat over de vraag: wat is de plaats van artistieke waarden ten opzichte van medische relevantie?

Samenwerken als uitdaging

In praktijkgerichte onderzoeken worden uitdagingen benoemd die te maken hebben met het overbruggen van de verschillende domeinen. Genoemd worden de onduidelijke en onrealistische verwachtingen van wat kunst kan betekenen, maar ook de verschillen in taal, werkwijze en cultuur tussen de verschillende domeinen. Bij het kiezen van evaluatiemethoden wordt vaak voor (kwantitatieve) instrumenten uit het zorgdomein gekozen, mede omdat opdrachtgevers en financiers die eisen aan evaluaties stellen. Deze sluiten onvoldoende aan op (kleinschalige) ontwikkelingsgericht projecten, waarbij juist meer kwalitatieve methoden passen om deelnemers en hun ervaringen, behoeften en verhalen inzichtelijk te maken. Al deze factoren kunnen leiden tot (een gevoel van) ongelijkheid in gezamenlijke processen. Kunstprofessionals voelen zich in gezamenlijke projecten vaak niet gehoord of zien dat hun mening minder van belang wordt geacht dan die van medici (Daykin, 2021, Waller, 1991). Steeds vaker is te zien dat men belang hecht aan educatie en training voor kunstprofessionals om veilig te kunnen werken met mensen in een 'kwetsbare positie'. Andersom worden er minder 'eisen' gesteld, terwijl in kunstzinnige processen ambachtelijke vaardigheden, vakkundigheid, artistieke kwaliteit en het ondersteunen van de ontwikkeling van belang zijn. Onderzoek toont aan dat gelijkwaardigheid van alle deelnemers nodig is om tot co-creatie te kunnen komen (Dingshoff et al., 2023).

Het succes van kunstactiviteiten bij zorg- en welzijnsinstellingen hangt af van institutionele rollen, routines en verplichtingen. Hoewel zorgprofessionals vaak positief staan tegenover kunst, kunnen zij in hun rol als professional werkprocessen bewust of onbewust frustreren, omdat kunstzinnige doelen niet corresponderen met gestelde doelen in zorg en welzijn. Ook kunnen sociale tegenstellingen en ongelijkheid invloed hebben op relaties in projecten. Het is belangrijk om na te denken over hoe aan te sluiten bij verschillende mensen en behoeften. Daarnaast spelen de mogelijkheden om mee te kunnen doen aan kunstzinnige processen een grote rol. Deze kunnen voor mensen belemmerd worden door bijvoorbeeld gezondheidsproblemen, sociale en educatieve achtergronden of door andere beperkingen als tijdsgebrek, vervoersmogelijkheden of toegang tot middelen. Als deze verschillen niet worden overbrugd kunnen gemeenschappen verder uit elkaar groeien en kan stigmatisering worden versterkt (Daykin, 2020). Een

gemeenschappelijke aanpak waarin deelnemers gezien worden als een gelijkwaardig deelnemer van het proces kan een bijdrage geven aan het denken over mogelijkheden tot deelname en het overbruggen van verschillen. Deze samenwerkingsprocessen vragen om een reflexieve houding en vaardigheden van de professionals (Daykin, 2020).

Overbruggen: verbinden en elkaars perspectieven begrijpen

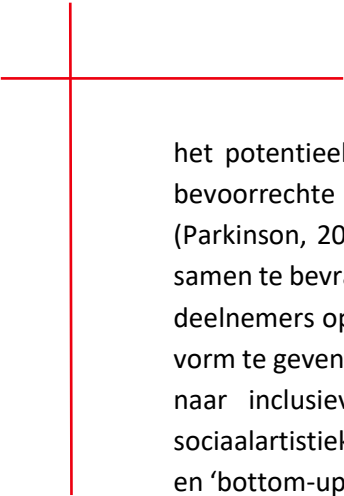
Voor het overbruggen van de verschillen tussen kunst en gezondheid worden verschillende factoren onderscheiden die van belang zijn voor het slagen van een project. Zo is er een complex netwerk van belanghebbenden en goede communicatie nodig. Aangezien men uit verschillende domeinen komt, zijn er andere taal, doelen, werkwijzen en belangen. Het vermogen is nodig om goed naar de bewoners, deelnemers te kunnen luisteren en op hun interesses en behoeften in te kunnen spelen. Taal en aansluiten zijn hierin van groot belang.

De term kunst kan soms afschrikkend werken. Het inzetten van klassieke muziek bij mensen die een passie hebben voor hiphop kan bijvoorbeeld negatief werken. Het is nodig om de tijd te nemen om elkaars perspectief en standpunten te waarderen en vanuit daar een gemeenschappelijke taal en visie te ontwikkelen (Daykin, 2020). Dit is onder andere lastig omdat de domeinen los van elkaar gefinancierd worden. Hierdoor is het tevens moeilijk om gezamenlijk op te trekken in onderhandeling met bijvoorbeeld beleidsmakers. Bovendien kan een wijziging in de politiek koers leiden tot nieuw beleid waardoor het moeilijk wordt om duurzaam aan een gezamenlijke aanpak te werken.

Ook is de beleidsmatige inrichting van de kunstsector, de gezondheidszorg en welzijnsector gefragmenteerd. Organisaties in de zorg-, welzijn- en kunstsector moeten bovendien steeds meer doen met minder middelen. Deze knelpunten worden in Utrecht West herkend: Het Wilde Westen benoemd hoe lastig het is om financiering over domeinen heen te regelen. In het overheidsbeleid krijgt het inzetten van de kunsten wel steeds meer aandacht; het wordt gezien als een toegankelijke, laagdrempelige en goedkope oplossingen. Het risico daarbij is dat het inzetten van kunst in zorg en welzijn puur instrumenteel en als middel gezien wordt, waarbij de artistieke kwaliteit in het geding komt. In *Health and Arts: Critical Perspectives* houdt Hester Parr (2017) een betoog om niet alleen te kijken naar causaliteit tussen kunst en gezondheid, maar vooral te kijken vanuit de kunstpraktijken zelf en nieuwe taal te vinden die vanuit specifieke praktijken zelf ontwikkeld zijn. Op deze manier zou de transformatieve kracht van kunst meer kunnen worden gezien (Parr, 2017).

Er worden verschillende ideeën geopperd om een brug te slaan: zo zou een 'verbindingswerker' de relaties tussen partners tot stand kunnen brengen en kunnen onderhouden; moet men in staat zijn om vroegtijdig interventies te kunnen ontwikkelen om problemen te voorkomen; en moet de macht tussen de domeinen gelijkwaardig worden verdeeld. Dit vraagt om uit te kunnen zoomen van de alledaagse praktijk en het vraagstuk in een breder perspectief te bezien, maar ook om een werkwijze die op elkaar is afgestemd (Dingshoff et al., 2023, Daykin, 2020).

Het is belangrijk om kunst niet als wondermiddel te zien voor sociale problemen of slechts als aanvulling op medische zorg. In plaats daarvan heeft kunst voor gezondheid als sociale beweging

het potentieel om het economische en sociale beleid uit te dagen door de stem van minder bevoorrechte burgers te versterken en cultuur een plaats te geven in het hart van het beleid (Parkinson, 2020; Daykin, 2020). Het is daarom van belang om niet alleen creatieve processen samen te bevrugen, maar ook te vragen hoe we gezondheid als gemeengoed inrichten, waarbij de deelnemers op gelijkwaardige manier co-creatieve processen inrichten om aan dat gemeengoed vorm te geven. In het onderzoek *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht* (Van der Maas et al., 2022) naar inclusieve cultuurparticipatie zijn zogenoemde ‘commoning ontwerpprincipes’ voor sociaalartistieke processen beschreven (zie bijlage 1). In dat onderzoek wordt de procesmatige en ‘bottom-up’ manier van werken genoemd als de basis voor de werkwijze van wijkcultuurhuizen zoals Het Wilde Westen. Op basis van het elkaar bevrugen in dat ontwerpproces wordt er ruimte gegeven aan ieders rol en verantwoordelijkheden hierin en wordt er gelijkwaardig samengewerkt tussen kunstprofessionals, andere professionals en wijkbewoners. Ook is diversiteit in authenticiteit een belangrijk criterium voor artistieke kwaliteit. Deze manier van werken geeft mogelijk ruimte voor gelijkwaardige samenwerking waarbij in een ontwerpproces een bijdrage kan worden gegeven aan positieve gezondheid.

Het lijkt interessant om te bekijken hoe de genoemde ontwerpprincipes een basis kunnen vormen voor het samenwerken aan positieve gezondheid. Daarbij is het interessant om, meer specifiek, te onderzoeken wat de rol van de kunsten daarin is, ofwel hoe de kunsten kunnen bijdragen aan een persoonlijk gevoel van welzijn en gezondheid; hoe de kunsten bewustzijn kunnen creëren, bijvoorbeeld over mentaal welzijn. Voor het beantwoorden van dergelijke vragen lijkt het van belang om elkaars perspectieven te leren kennen en te waarderen en om daarvoor de tijd te nemen en te werken aan een gezamenlijke visie en taal. De vragen die opkomen in het samenwerken tussen kunsten en gezondheid en welzijn lijken niet opgelost te kunnen worden door enkel een methode van werken te ontwikkelen. Er moet, zo lijkt het, eerst worden uitgezoomd om de sociaal-politieke context van de verschillende domeinen te begrijpen om vervolgens te kunnen overbruggen. De genoemde vragen en uitgangspunten vormen de basis voor het empirisch deel van dit onderzoek.

3. Methode

In de methoden die we inzetten in het onderzoek kiezen we voor een aanpak die aansluit bij het vraagstuk. Zo zetten we elementen in van arts based research, waarmee we aandacht hebben voor de 'meertaligheid', ofwel de verschillende manieren waarop mensen zich uitdrukken, bijvoorbeeld via beeldende kunst, fotografie, muziek en dans. De reden om het onderzoek in te steken met arts based research ligt uiteraard in lijn met het onderwerp van het onderzoek, maar kunst verrijkt ook onderzoeksmethoden en geeft ruimte, betekenis en kracht aan de manieren van uitdrukken van mensen en geeft bovendien ruimte om mensen op verschillende manieren deel te laten nemen aan het onderzoek. Volgens Leavy (2015) biedt oog voor esthetiek een extra ruimte waardoor je waardevolle, aanvullende informatie kan verkrijgen. Door kunstzinnige elementen in het onderzoek in te zetten en door een kunstzinnig maakproces met deelnemers van het onderzoek in gang te zetten, kunnen verschillende ervaringen en percepties van personen en zin- en betekenisgevingsprocessen inzichtelijk worden gemaakt. Via arts based research kan met andere woorden de gelaagdheid in emoties, inzichten en zienswijzen over de relatie tussen gezondheid, welzijn en de kunsten zichtbaar en beter begrepen worden. Arts based research biedt kortom een ruimte om vanuit een verschillende sensitieve invalshoeken naar het vraagstuk te kijken (Van Heijst et al, 2019).

Aangezien we de domeinen kunst, zorg en welzijn met elkaar willen verbinden, zetten we ook inzichten vanuit het concept 'boundary crossing' in. Het interdisciplinaire karakter van het onderzoek is een kans om van elkaar te leren. Het benaderen van het vraagstuk vanuit verschillende gezichtspunten kan veel opleveren voor verdere samenwerking, maar kan ook zorgen voor fragmentatie en verwijdering. Het is daarom belangrijk om vanuit een gelijkwaardige basis te starten en ruimte te maken voor kennismaking (Dingshoff et al., 2023).

3.1 Expertmeetings

Er hebben vier expertmeetings plaatsgevonden. Aan de expertmeetings deden, in wisselende samenstelling, professionals van de zorg- en welzijnsinstellingen, kunstprofessionals en bewoners mee. Er is samen aan het ontdekken van het antwoord op de onderzoeksvraag gewerkt, maar ook zijn onderzoeksresultaten en vervolgstappen getoetst en besproken. Hieronder wordt per bijeenkomst de opzet beschreven. Er wordt elke bijeenkomst door medewerkers van Het Wilde Westen een lunch verzorgd. Zij zien hier een meerwaarde in omdat samen eten kan verbinden. Daarnaast is het een logisch moment om elkaar te treffen, een lunchmoment heeft iedereen. Dit sluit aan bij de gedachte dat er ruimte moet worden gecreëerd om informeel met elkaar uit te kunnen wisselen (Dingshoff et al., 2023). De resultaten van de bijeenkomsten zijn te lezen in paragraaf 4.2.

3.1.1 Expertmeeting 1

Expertbijeenkomst 1 stond in het kader van kennismaken en het verkennen van de beelden die er zijn rondom de begrippen positieve gezondheid en kunst en de doelen die de verschillende organisaties hebben met de samenwerking.

Figuur 1: Figuren wijkbewoners, Marijke Donath.

Om met elkaar te kunnen komen tot een werkwijze is het van belang om inzicht te verkrijgen in wie wie is en hoe men te werk gaat. Aan de deelnemers is gevraagd om zichzelf voor te stellen aan de hand van getekende personages uit de wijk, zie afbeelding 1 (Donath, 2023). Daarnaast werd de opzet en het doel van het onderzoek gepresenteerd.

Er is aan de hand van een vragenlijst over positieve gezondheid, het spinnenweb (www.iph.nl), met elkaar in gesprek gegaan over hoe elke organisatie bijdraagt aan positieve gezondheid en wat zij hierin als haar opdracht ziet.

Ook is er tijdens deze bijeenkomst een inleiding gegeven over het project *Lang en Gelukkig*, waarin de partners deelnemen. Dit project heeft tot doel om met bewoners en professionals te werken aan het verlagen van de drempels die de bewoners ervaren om deel te nemen aan cultuur. Hierbij onderzoeken bewoners uit Utrecht West, die in beeld zijn bij zorg- en/of welzijnsorganisaties, hun vraag op het gebied van kunst en cultuur. Zo wordt onderzocht hoe bestaande activiteiten aan zouden kunnen sluiten bij andere buurtbewoners en wordt gekomen tot nieuwe culturele activiteiten en projecten (Het Wilde Westen, 2022). Theorie over positieve gezondheid is in dit project meegenomen. Dit project is een case die in dit onderzoek wordt gevolgd.

Er is opgehaald aan de hand van een tekening van een horizon wat de doelen zijn voor de deelnemers met betrekking tot het project in het werken aan kunst en positieve gezondheid. De vragen die tijdens de verschillende onderdelen zijn gesteld zijn opgebouwd aan de hand van de ontwerpprincipes voor inclusieve cultuurparticipatie (Van der Maas et al., 2022). Dit om gezamenlijk en gelijkwaardig tot inzichten en ontwerpproces te komen en een wijkgerichte aanpak te ondersteunen.

Deze bijeenkomst heeft plaatsgevonden op 23 februari 2023 bij Het Wilde Westen. Aanwezig waren medewerkers van Het Wilde Westen, medewerker van DOCK, medewerker van Careyn en onderzoeker. Aangezien de medewerkers van Buurtzorg op het moment van de expertmeeting niet aanwezig konden zijn, is met hen en een kunstprofessionals van Het Wilde Westen een aparte sessie gehouden. Dezelfde werkwijze is toegepast.

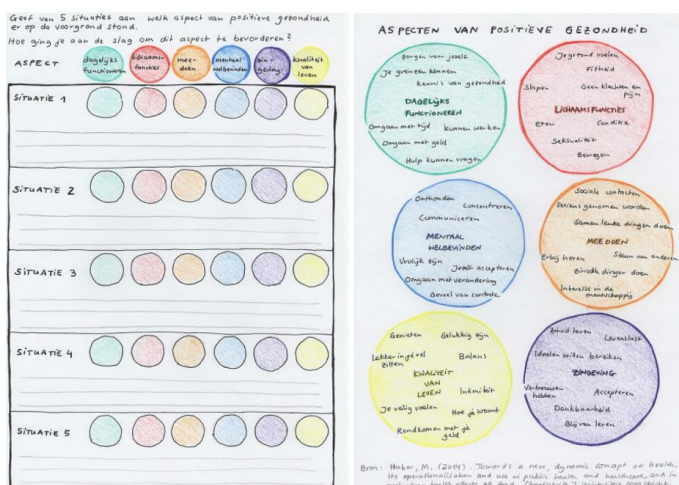
De resultaten zijn te lezen in paragraaf 4.1.1.

3.1.2 Expertmeeting 2

Uit theoretisch onderzoek blijkt het belang van het wederzijds verkennen van elkaars vakgebied en verschillende domeinen en het werken vanuit gelijkwaardigheid (Daykin 2020).

Daarom is ervoor gekozen in deze bijeenkomst ruimte te maken voor het diepere gesprek over enerzijds de verschillende functies en het beleven van kunst en anderzijds positieve gezondheid en hoe ieder hieraan werkt. Om diepgaand het gesprek te voeren over het eerste deel zijn we aangesloten bij het *Open atelier*, een activiteit bij Het Wilde Westen waar wijkbewoners en kunstprofessionals aan kunnen sluiten om te werken aan hun eigen beeldende projecten, waar werk gezamenlijk besproken wordt om elkaar te stimuleren en inspireren. We sluiten aan zodat deelnemers kennis kunnen maken met deze activiteit, maar ook zodat wijkbewoners inzichten kunnen delen over hun ervaringen over de kunstactiviteit en wat dit voor hen en hun welzijn en gezondheid betekent. Aan de hand van de functies van kunst (zie bijlage 2) bespreken we wat kunst kan betekenen voor mensen.

Ten aanzien van het tweede deel zijn er “Bingokaarten” ontworpen rondom positieve gezondheid, zie figuur 2 (en bijlage 3). Deze kaarten zijn ontwikkeld om inzicht te verkrijgen en met elkaar het gesprek te kunnen voeren over aan welke aspecten van positieve gezondheid men werkt, vanuit welk gebied men start en wat men doet. Op die manier kan er kennis worden gemaakt met elkaars manier van werken en inzicht worden verkregen in wat ieders opdracht en taak is. Tot slot is er gereflecteerd op wat eenieder meeneemt uit het perspectief van een ander en waar men nieuwsgierig is: waarin zou jij gebruik kunnen maken van de visie/expertise van de ander?

Figuur 2: Bingokaart positieve gezondheid.

Deze bijeenkomst vond plaats op 23 mei 2023 bij Het Wilde Westen. Er waren bewoners, kunstprofessionals en medewerkers van de verschillende organisaties aanwezig.

De resultaten van deze bijeenkomst zijn te lezen in paragraaf 4.1.2.

3.1.3 Expertmeeting 3

Het doel van deze expertmeeting was om resultaten uit observaties en expertmeetings en uit literatuur voor te leggen en te bespreken en daarnaast om aan de hand van een casus samen een project te ontwerpen aan de hand van de ontwerpprincipes voor inclusieve cultuurparticipatie (Van der Maas et al., 2022). Door dit te doen willen we testen of de ontwerpprincipes deelnemers helpen om tot ideeën te komen en te bevragen of de ontwerpprincipes behulpzaam zijn voor het inzetten van kunst ten behoeve van welzijn en gezondheid.

Om de resultaten te checken hebben we de deelnemers tien stellingen voorgelegd die voortkomen uit literatuuronderzoek, expertmeetings, gesprekken en observaties, zie voor de stellingen bijlage 4. De deelnemers gaven met groen aan dat ze de stelling herkennen, met oranje

dat ze de stelling deels herkennen en met rood dat ze de stelling niet herkennen. Vervolgens werd gevraagd om een toelichting en volgde er een gesprek ter verdieping.

Tijdens de lunch hebben we vragen gesteld over de huidige samenwerking om zicht te krijgen op hoe de samenwerking verloopt, welke stappen worden gezet en wat knelpunten en kansen zijn.

Aan de hand van een casus zijn we aan de slag gegaan met de ontwerpprincipes (Van der Maas, et al, 2022). Een medewerker van DOCK kwam met het idee om aan de slag te gaan met het thema 'Bij mij thuis' van de Kinderboekenweek (2023). Dit namen we als voorbeeld om te bespreken: Kan dit iets zijn om samenwerkingen te beginnen/vorm te geven? Hierbij werden per ontwerpprincipe vragen gesteld om tot verdieping te komen. Tot slot is hierop gereflecteerd.

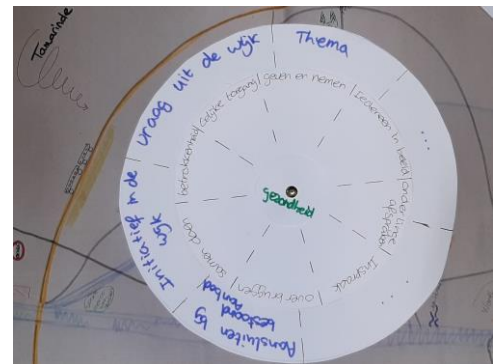
Deze expertmeeting vond plaats op 4 juli 2023 in wijkcentrum Oase, een locatie waar onder andere DOCK gevestigd is, hierbij waren medewerkers van alle organisaties aanwezig.

3.1.4 Expertmeeting 4

Op 10 oktober vond de vierde expertmeeting plaats. In deze expertmeeting stond het valideren van de onderzoeksresultaten en het testen van het productontwerp centraal.

De resultaten werden aan de hand van gekleurde vellen doorgenomen, er werd gecheckt of deze door de verschillende deelnemers werden herkend.

Op basis van de resultaten en gesprekken is gekomen tot een productontwerp om de actoren te ondersteunen in het inzetten van kunst en cultuur op een wijkgerichte manier ten behoeve van het versterken van positieve gezondheid. Het prototype van dit product is gepresenteerd en de werking uitgelegd. Daarna is in samenwerkingsgroepen het product getest en is hierop geëvalueerd. Hierbij is gekeken naar wat levert de inzet van het product concreet op en welke feedback is er op het product?

Figuur 3: Schets product

3.2 Living labs en aanvullende interviews

In het onderzoek zijn verschillende kunstprocessen bij Het Wilde Westen als vertrekpunt genomen, dit zijn *Kunst op recept*, *Open atelier*, *Lied van je leven*, *TextielLab* en *Cultureel Café*. Deze processen zijn ingericht vanuit de ontwerpprincipes van inclusieve cultuurparticipatie en dragen bij aan positieve gezondheid. Het proces van samenwerking tussen de verschillende organisaties is gevolgd. Hierbij is aangesloten bij verschillende activiteiten in Het Wilde Westen en samenwerkingsbijeenkomsten tussen de verschillende partners en wijkbewoners. Aangezien de meeste samenwerkingen zich nog in de beginnende fase bevinden waren dit vooral gesprekken. Er zijn aanvullende gesprekken/interviews georganiseerd met samenwerkingspartners om te verdiepen. Deze gesprekken hebben semigestructureerd plaatsgevonden. Thema's die hierin aan

bod kwamen zijn afgeleid uit het literatuuronderzoek en het praktijkonderzoek, zoals: aansluiten, verschillen tussen de domeinen, gezondheid, werking van kunst en samenwerking. In de gesprekken zijn ook inzichten en resultaten uit het onderzoek besproken en is aan de hand van elementen die volgens het onderzoek nodig zijn bij het community-based werken met kunst gesproken over een mogelijk product dat een bijdrage kan leveren aan: *Hoe kan kunst community-based vanuit een wijkperspectief door kunst-, welzijns- en zorgprofessionals ingezet worden om een bijdrage te leveren aan de positieve gezondheid in Utrecht West?*

4. Resultaten

4.1 Expertmeetings

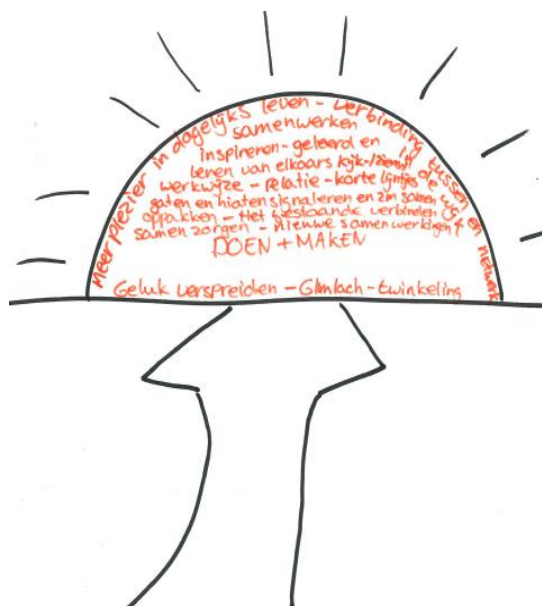
4.1.1 Expertmeeting 1

Iedereen stelde zich voor aan de hand van een figuurtje in de wijk, zo werd op een speelse en andere manier kennis gemaakt dan het voorstellen met naam en functie. Er kwam al meer naar voren over het bewegen door de wijk of hoe iemand te werk gaat.

Vervolgens is gesproken over positieve gezondheid. Om gevoel bij positieve gezondheid te krijgen werd door iedereen de vragenlijst over positieve gezondheid ingevuld. Dit hielp om de breedte van positieve gezondheid (weer) in beeld te krijgen. Careyn hanteert positieve gezondheid in de gehele organisatie, niet alleen voor bewoners, maar ook medewerkers. Er wordt verteld dat in het werk eerder gewerkt werd volgens een medisch model waarbij de nadruk lag op behandelen. Nu wordt gekeken naar “wat maakt je blij” (Careyn). Een voorbeeld hoe dit binnen de organisatie wordt besproken is dat de medewerkers met elkaar de film *The Father* hebben bekeken en daarna met elkaar in gesprek zijn gegaan over positieve gezondheid. DOCK maakt geen gebruik van het model positieve gezondheid, maar werkt met het 4Domeinen-model (stichting Overvecht Gezond). Dit model wil het integraal werken, denken en handelen ondersteunen om in samenwerking, tussen verschillende professionals en burgers te komen tot een integrale inventarisatie tussen het medische en sociale domein (Overvechtgezond, 2019). Er wordt aan de hand van het 4D-model gekeken waar het vraagstuk bij past om vanuit daar te werken. Toch werd ook door Dock veel herkend van de manier van kijken vanuit de holistische visie van positieve gezondheid in de werkwijze van DOCK. Voor Het Wilde Westen gelden alle gebieden van positieve gezondheid als belangrijk: “Het doen waar je van bent in verbinding en door kunst anders kijken. Vaak wordt zingeving als belangrijk doel voor de kunsten genoemd, maar eigenlijk gaat het om alles” (Het Wilde Westen). Voor de kunstprofessional komt ‘meedoen’ het sterkst naar voren, het belang van mee kunnen doen, los van de kwaliteit en mogelijkheden creëren om mensen mee te kunnen laten doen is voor hem een belangrijke drijfveer. Buurtzorg benoemde het belang van verder zoeken achter de vraag: “wat is de vraag achter de vraag? Waar gaat het eigenlijk over?” Ook werd benoemd dat mensen door gezondheidsverlies meer in zichzelf keren en daardoor minder in verbinding zijn. Alle aanwezigen benadrukken het belang van holistisch kijken naar de mens en vraagstuk. De uitwisseling van de verschillende perspectieven leverde inzicht op in kijk- en werkwijze.

Rondom de bespreking van het project *Lang en gelukkig* kwam het centraal stellen van de bewoners naar voren. Buurtzorg noemt dat hun visie hier sterk op aansluit, ze willen zichzelf niet centraal stellen, maar zichzelf misbaar maken. Vanuit daar is de werkwijze om mensen bij elkaar te brengen en te koppelen. Careyn legt uit dat zij voor mensen, die het gevoel of gedachte kunnen hebben dat zij “naar een verzorgingshuis verhuizen”, wil zorgen voor het creëren van een thuis. Door bewoners centraal te stellen kunnen ook onderlinge verbindingen worden versterkt. Dit is van belang voor de kwaliteit van leven van mensen, maar ook met het oog op gezondheid, daar gezondheidsverlies kan leiden tot minder verbinding.

Met elkaar is de horizon gevuld om de doelen die eenieder heeft bij de samenwerking te verhelderen. De doelen die zijn genoemd gaan over de mensen uit de wijk en over de samenwerking. Zo worden over de doelen voor wijkbewoners genoemd: meer plezier maken in het dagelijks leven, verbinding in de wijk, geluk verspreiden, glimlach en twinkeling. Op samenwerkingsniveau zijn van belang: doen en maken, samen werken, verbinding in netwerk, inspireren, geleerd en leren van elkaars ziens- en werkwijze, relatie bouwen, korte lijnen, gaten en hiaten signaleren en zin om deze samen op te pakken, het bestaande verbinden, samen zorgen en nieuwe samenwerkingen. Vooral samen doen en minder praten wordt genoemd.

Figuur 4: Horizon doelen project.

Uit deze bijeenkomst volgde al direct de praktische vraag naar bestaande activiteiten van Het Wilde Westen om te zoeken naar mogelijkheden om te participeren aan kunstactiviteiten bij mensen die in zicht zijn bij andere organisaties.

4.1.2 Expertmeeting 2

Wijkbewoners vertellen over hun ervaringen in het *Open Atelier*. Ze benoemen dat het *Open Atelier* hen de mogelijkheid geeft om zichzelf in beweging te zetten. Het is fijn om er mensen te treffen en dat iedereen met elkaar mee kan denken. Daarbij is de laagdrempeligheid door de vrijblijvendheid van groot belang voor hen: “Het is inspirerend voor elkaar, maar je draagt geen verantwoordelijkheid voor de ander, je kan elkaar helpen, maar bent geen leraar voor elkaar” (Wijkbewoner). Door kennis te maken met het *Open Atelier* en wijkbewoners wordt inzicht verkregen in wat er bij Het Wilde Westen gebeurt en wat een kunstactiviteit kan betekenen.

Er wordt opgemerkt dat het begrip ‘kunst’ voor veel mensen niet de lading dekt voor wat het kan zijn. Kunst wordt vaak als ingewikkeld gezien of er wordt direct aan een museum gedacht. Het wordt van belang geacht om goed na te denken over taalgebruik en het begrip kunst.

Op de functies die kunst kan hebben wordt dieper in gesprek gegaan. Een medewerker van Careyn geeft aan dat de muziek die zij inzet een middel is in het werken met mensen met dementie: “Wat er gebeurt door de muziek is dat een openheid naar de omgeving weer opleeft. Er ontstaat contact met de omgeving als men met muziek bezig is” (medewerker Careyn). In de zaken die worden genoemd komen vooral elementen op het gebied van de sociale en creatieve functie van kunst terug (zie ook afbeelding 5). Kunst kan op sociaal gebied volgens de deelnemers veel betekenen, zoals onder andere: verbinding, verbinding met zelf, ontmoeting, leren van anderen. Het samen in proces kan veel betekenen: “Het gevoel van een concert dat je samen geeft is heel bijzonder (Het Wilde Westen, Careyn). De creatieve functie wordt onder andere beschreven als: “Door het maken ben je in dialoog met jezelf, op zoek naar je eigen ontwikkeling en waarden. Een proces waarin je jezelf leert kennen en filosoferend bezig kan zijn” (wijkbewoner), maar ook als: “Iets van je binnenwereld naar buiten brengen” (wijkbewoner). Tevens wordt benoemd dat creativiteit in iedereen zit, maar dat het wel gestimuleerd moet worden en dat dit veel kan betekenen voor de mens, denk hierbij aan zingeving en ontwikkeling. Voor mensen met dementie kunnen creatieve vormen leiden tot verbinding met vroeger, men kan zich bijvoorbeeld uiten door muziek.

Er wordt benoemd dat er een verschil is tussen kunst kijken en kunst actief beleven. Soms blijft het bij het eerste hangen, terwijl juist het actief beleven iets kan veroorzaken. Ook werd benadrukt dat ‘meedoen’ voor iedere deelnemer aan kunst iets anders kan betekenen. Dit vraagt om goed te kunnen aansluiten bij de mensen met wie gewerkt wordt. Daarnaast wordt ook het belang van de vakkundigheid in de kunsten genoemd (Het Wilde Westen). Ook wordt het verschil tussen prestatiegericht en doelmatig werken genoemd. Hierbij wordt aangemerkt dat artistieke kwaliteit van belang is. Hierin is niet alleen het product van belang, maar juist ook het proces aangezien hierin veel gebeurt.

Figuur 5: Functies van kunst uit expertmeeting 2

Door de Bingokaarten wordt het gesprek over werkwijzen gevoerd. De medewerker van Dock noemt het belang van aanwezig zijn, het voeren van gesprekken met mensen en het belang van helpen in kleine dingen. Een hulpvraag begint vaak met iets praktisch, door daarin hulp te bieden ontstaat er ruimte voor andere vragen. Uiteindelijk kan iemand meedoen in een netwerk en zelf helpen of zelf hulp aanbieden. Bij Careyn wordt een voorbeeld genoemd van een fysieke hulpvraag waardoor ook op andere gebieden, zoals meedoen effect wordt behaald. Erbij wordt benoemd dat het van belang is om te zien dat (kunst)activiteiten invloed hebben op meerdere gebieden van positieve gezondheid en dat het niet enkel een activiteit is. Er is hierin een verschil te zien tussen welzijns- en zorgprofessionals, zorgprofessionals zijn meer taakgericht. Het is de wens naar mogelijkheden te kijken en niet naar beperkingen. Dit is vanuit de inrichting van de gezondheidszorg een enorme omslag. Een medewerker van Het Wilde Westen benoemt dat kijken en zien de taal is die verbindend werkt. Het belang van tijd nemen, ziend kijken, luisteren wordt benoemd, maar ook dat zingeving wederkerig is.

Door de voorbeelden die de deelnemers tijdens de bijeenkomst geven krijgen de andere deelnemers inzichten in elkaar en in elkaars werkwijze.

4.1.3 Expertmeeting 3

De respondenten benoemen allen het belang om laagdrempelig in contact te zijn, mogelijkheden te zien, te faciliteren, luisteren, reflecteren en bereikbaar te zijn om positieve gezondheid te kunnen bevorderen. Hierbij wordt opgemerkt dat als je aandacht geeft aan de één, je niet bereikbaar bent voor de ander. Er zitten grenzen aan bereikbaarheid.

De rol van de professional kan taakgericht starten of juist beginnen met een gesprek. Wat niet hoeft te betekenen dat deze twee tegenovergesteld zijn. Er zijn verschillende ingangen om met bewoners in contact te komen of te werken. Bij taakgericht wordt opgemerkt dat het juist minder taakgericht moet en dat contact is de basis. De kunstprofessionals van Het Wilde Westen geven aan dat het voor hen altijd start met de ontmoeting. Het versterken van positieve gezondheid kan starten met een praktische vraag of beginnen met een holistische blik. Van belang is om in en uit te zoomen naar wat er voor iemand nodig is

Iedereen is het erover eens dat kunst voor alle mensen belangrijk is, maar dat het begrip open moet zijn, taalgebruik is hierin belangrijk. Van belang is om per situatie te kijken welke woorden kunnen worden gebruikt. Opgemerkt wordt dat het benoemen van het middel, zoals film of theater soms al helpend kan zijn. Meedoen aan kunst is verschillend voor iedereen, elke deelnemer moet het gevoel hebben een wezenlijk onderdeel uit te maken van het geheel. Dit kan voor sommigen al enkel 'erbij zitten' zijn. In het werken met mensen is de afstemming op de deelnemers heel belangrijk. Daarnaast zijn de kennis en vaardigheden in de kunsten van belang. Het lijkt dat procesmatig werken van belang is voor de deelnemers als het gaat om het versterken van positieve gezondheid. Echter wordt het doel ook belangrijk als je iets kwalitatiefs wilt maken. Door een hogere kwaliteit kan er meer gebeuren: "we willen iets met elkaar neerzetten, waar je een gevoel van trots uit kan halen" (Het Wilde Westen). Het doel is van essentieel belang, er wordt een parallel gelegd met het project *Lang en Gelukkig*; je wilt iets met elkaar bereiken. In het

werken met kunst moet de werkwijze zorgen voor inspiratie, ontmoeting, contact en een leerklimaat. De plek en materialen zijn hierbij van belang.

De lunch tijdens deze sessie zorgt voor ruimte om met elkaar in gesprek te gaan. In deze tussenruimte werd gesproken over welzijn en welbevinden en welke organisaties hier een rol in spelen. Verschillende benaderingen van zorg- en welzijnsmedewerkers komen naar voren en hier worden verschillende visies over gedeeld. Ook wordt er gesproken over de wijk en wat er nodig is. Er werd met elkaar meegedacht in vraagstukken en contacten werden uitgewisseld.

Het werken met de ontwerpprincipes (Van der Maas et al., 2021) rondom de casus '*Bij mij thuis*' roept direct ideeën op voor kunstprocessen. Er wordt gebrainstormd over wie gevraagd kan worden en welke mogelijkheden er zijn in de wijk. Door verschillende medewerkers wordt benoemd dat het ook belangrijk is om in contact te komen met mensen die nog niet in beeld zijn. Hiervoor zijn doorwerking en duurzaamheid van groot belang. Bij een eerste kunstactiviteit/uiting kan contact worden gelegd waardoor deelname zou kunnen worden uitgebreid. Door het werken aan een duurzaam proces kan publiek ook onderdeel worden. Hiervoor is de artistieke waarde en vorm van belang, de kwaliteit draagt bij aan de communicatieve waarde van een project. Het is belangrijk om een reactiemogelijkheid aan bewoners te bieden. Rollen van deelnemers kunnen verschillen en zij kunnen instappen in verschillende stappen van het proces. Sommige bewoners kunnen deelnemen vanaf de 'what is-fase'¹ terwijl dit voor anderen niet haalbaar kan zijn. Er wordt benoemd dat het helpend kan zijn om iets te kunnen bieden zoals een flyer om duidelijk te kunnen maken wat er gebeurt of waar het over gaat. Het uitzoomen naar andere domeinen biedt mogelijkheden tot samenwerking en daardoor ook tot verdere ontwikkeling van de casus. Het werken met de ontwerpprincipes maakt concreter wat je zou kunnen doen. Ook werd het verschil in werkwijzen van de verschillende organisaties door deze sessie naar voren, er zijn verschillende behoeften in meer organisch of meer georganiseerd werken. Ook wordt het belang van het hebben van tijd benoemd.

Naar aanleiding van de casus is '*Bij mij thuis*' verder ontwikkeld in de verschillende samenwerkingen.

4.1.4 Expertmeeting 4

De resultaten van het onderzoek worden door de aanwezigen herkend. Careyn wil op verschillende momenten in verschillende lagen in de organisatie, zowel met bewoners als zorg- en welzijnsmedewerkers, betrekken bij het inzetten van kunst rondom een bepaald thema. Dit zodat er naar iets gemeenschappelijks toegewerkt kan worden.

¹ "De designketen is een weergave van een werkproces bij het ontwerpen van innovatieve producten en/of diensten. De keten wordt gebruikt in de ontwerpindustrie, maar kan ook worden toegepast op sociaalartistieke projecten. In dat verband wordt er ook wel gesproken van 'social design' (Liedtka & Ogilvie, 2011). Deze keten bestaat uit de fases 'what is', 'what if', 'what wow' en 'what work'. Deze vier fases worden volgens Liedtka en Ogilvia (2011) in het proces van design thinking doorlopen om tot een nieuw ontwerp te komen. De fase 'what is' gaat over het inventariseren van (context van de) de vraag en het in kaart brengen van het vraagstuk" (Van der Maas et al., 2019, pp. 11-12).

Tijd en ruimte en financiering spelen een rol in hoeveel ruimte er is om kunst te betrekken ten behoeve van positieve gezondheid.

In het werken met het product wordt opgemerkt dat het fijn is om te starten met iets concreets, zoals een eerder project om tot gesprek te komen. Het is van belang om met elkaar te definiëren waar het over gaat. Er moet gekozen worden vanuit welke vorm het gesprek gevoerd wordt, bijvoorbeeld het kiezen van een thema of een bestaande activiteit. Dit kan gedaan worden door dit 'iets' te markeren of in te zetten.

In de samenwerking wordt veel ingezoomd op het individu. Door met de draaischijf van het concept-product uit te zoomen naar proces of activiteit kan breder gekeken worden. Het is van belang de ontwerpprincipes en het product in te zetten met bewoners, ook is het belangrijk om de uitwerking zo concreet mogelijk te maken, anders krijgt de uitwerking iets beleidsmatigs.

De ontwerpprincipes vragen om een vertaling afhankelijk van de deelnemers en de context. Zo zijn er verschillende bewoners in de wijk, maar ook in de locaties van Careyn, dit vraagt om verschillende vormen van aansluiting en afstemming. De vragen uit de ontwerpprincipes zoals ze nu voorliggen zijn soms moeilijk te vertalen naar een specifieke activiteit. Het is van belang om per situatie en proces een vertaling van de hulpvragen te maken. Het werken met een metafoor wordt niet persé als behulpzaam ervaren. Het begrijpen van de achtergronden van de ontwerpprincipes is van belang om het product goed in te kunnen zetten. Hiervoor kan een gespreksleider helpend zijn.

Het product wordt in deze sessie ervaren als een goede denk- en gesprekshulp.

Ten aanzien van de vorm van het product worden opmerkingen gemaakt ter verbetering, zoals hoe de cirkels te lezen zijn, een groot formaat waar je met elkaar omheen kan zitten, de kaart van positieve gezondheid helpt om de verschillende gebieden in beeld te houden, het product moet één ding zijn, geen losse hulpbladen.

4.2 Living labs en aanvullende interviews

Door de deelname aan verschillende activiteiten en gesprekken wordt inzicht verkregen over werkwijzen en samenwerkingen. In het begin kwam het belang van kennismaking en mogelijkheden vaak naar voren; welke kunstactiviteiten zijn er, hoe werkt de ene organisatie een hoe de andere? Wat kunnen we samen doen?

In de aanvullende interviews worden in de samenwerkingen de resultaten (van literatuuronderzoek, expertmeetings 1 tot en met 3, observaties en gesprekken) gepresenteerd en besproken en ideeën voor het product besproken om hier vervolgens over te brainstormen. Door al een vorm te gebruiken wordt concreet ingegaan op de mogelijkheden ervan. De resultaten zijn herkenbaar.

Er wordt benoemd dat het zoeken is naar de schakel hoe van individuele contacten naar activiteiten/proces te komen waarbij meer mensen bij betrokken zijn. Dit wordt van belang geacht in relatie tot het versterken van sociale waarden waar kunst een bijdrage aan kan leveren.

Ook het belang van het creëren van tussenruimte wordt beaamd. Er wordt gesproken over een koffiemoment om elkaar makkelijk te kunnen zien. De flexibiliteit in de samenwerking tussen DOCK en Het Wilde Westen levert veel mogelijkheden op. Het belang van financiën wordt genoemd. Zolang er financiële middelen zijn is er ruimte voor het inzetten van kunst, maar valt dat weg zal er gelijk weinig ruimte en tijd zijn en komt doorwerking in het geding.

In de gesprekken worden zorgen geuit over doorwerking. Zo kan een kunstproces veel betekenen voor een wijkbewoner, maar als het klaar is kan het gemis van het proces naar voren komen en negatieve effecten hebben. DOCK en Buurtzorg zien mogelijkheden om in de nazorg van betekenis te zijn. Buurtzorg noemde specifiek het belang om te werken aan een netwerk in de wijk waar niet alleen professionals aan bewoners worden gekoppeld, maar juist bewoners aan bewoners.

De schets van een mogelijk product kan volgens de professionals helpen met het concretiseren van de hoe. In de derde expertmeeting werd gewerkt met een voorbeeld (*Bij mij thuis*), dat werkte goed, toen ging het stromen, dat moet het product ook oproepen. De schets wordt als te talig ervaren, en doet nog abstract aan. De vorm van een draaischijf kan inzichten opleveren.

5. Conclusies, aanbeveling en doorwerking

De onderzoeksvraag van dit participatief actieonderzoek is: *hoe kan kunst community-based vanuit een wijkperspectief door kunst-, welzijns- en zorgprofessionals ingezet worden om een bijdrage te leveren aan de positieve gezondheid in Utrecht West?* Het onderzoek heeft geleid tot de volgende conclusies en aanbevelingen.

De samenwerking tussen organisaties en de ontmoeting en samenwerking met wijkbewoners blijkt een voorwaarde om tot een passende, betekenis- en zinvolle inzet van kunst ten behoeve van positieve gezondheid te kunnen komen. Tijdens het onderzoek kwamen een aantal thema's terugkerend naar voren die van belang zijn om toe te verhouden: er moet ruimte zijn voor ieders visie op gezondheid en het belang van de kracht van kunst; samenwerking vanuit gelijkwaardigheid is het uitgangspunt. Daarbij is het perspectief en samenwerking met wijkbewoners van belang, waarbij het vermogen om af te stemmen en aan te sluiten bij hun vragen en behoeften cruciaal is.

Visie op gezondheid en op het belang en de kracht van kunst

De deelnemende kunst-, welzijns- en zorgprofessionals en wijkbewoners in dit onderzoek delen een holistische visie op mens en gezondheid (zich oriënterend op het model van Positieve gezondheid of 4D model). Daarin wordt bijvoorbeeld gezondheid niet louter gezien als de (uitsluitende) verantwoordelijkheid en het probleem van een individu of juist die van een 'gemeenschap'. Deze visie werkt verbindend omdat die uitnodigt tot het aangaan van gelijkwaardige sociale relaties. Wel is de werkwijze van elke organisatie anders en kan ook binnen organisaties verschillen. Hierdoor ervaren bijvoorbeeld welzijnsprofessionals binnen hun organisaties een verschil in taken en ook in visie op gezondheid ten opzichte van

zorgprofessionals. Voor het aangaan van gemeenschappelijke initiatieven kan dit een drempel vormen.

Ook in hun overtuiging over het belang en de kracht van kunst vinden de deelnemers van dit onderzoek elkaar. Om kunst toegankelijk voor iedereen te maken, is het belangrijk om een 'open' begrip van kunst te hanteren, zo is de gedachte. Om een bijdrage te leveren aan gezondheid van bewoners in de wijk wordt er vooral belang gehecht aan: sociale en creatieve functies van kunst; het niet- prestatiegericht werken; het op een betrokken manier beleven van kunst (actief, receptief of reflectief); het in aanraking komen met iets nieuws en jezelf uitdrukken. Het toewerken naar een doel en de artistieke kwaliteit van het resultaat worden als waardevol gezien voor een positieve ervaring van bewoners die aan kunstactiviteiten deelnemen en bewoners die als publiek met de activiteit in aanraking komen.

Vanuit de literatuur wordt duidelijk dat er steeds meer aandacht is voor kunst als mogelijke oplossing voor gezondheids- en welzijnsproblemen. Alhoewel kunst een breed scala aan effecten kan hebben op individueel en gemeenschappelijk niveau, valt vaak niet af te bakenen welke effecten waarvoor verantwoordelijk zijn. Vanuit de literatuur wordt duidelijk dat er in het vaktherapeutische beroepenveld steeds meer onderzoek gedaan wordt naar de werking van kunst. Creatieve vaktherapie heeft zich gespecialiseerd in het inzetten van kunstvormen zoals drama, muziek, beeldende kunst, dans en beweging ter bevordering van welzijn en gezondheid van cliënten (groepen en individuen). Deze kennis kan waardevol zijn voor betrokkenen in dit onderzoek.

Vanuit de visie op kunst als een sociaal proces, wordt in de literatuur gepleit om kunst niet te instrumentaliseren, maar eerder te zien als een veld van mogelijkheden, waarin verschillende functies van kunst gezamenlijk door de betrokkenen worden onderzocht en gebruikt. Een uitdaging daarbij is om een breed, open kunstbegrip te hanteren, waarin ook de artistieke kwaliteit gezamenlijk geduid wordt. Dit open begrip is voor het betekenisgeven van het begrip positieve gezondheid van belang; Instrumentalisering van de kunsten kan de rijke betekenis ervan tenietdoen. Daarbij is het goed om bewust te zijn van een spanningsveld tussen enerzijds de opvatting dat kunst slechts een middel is en anderzijds een doel (een autonome activiteit) op zichzelf is.

Wijkbewoner centraal

Het belang en ook de uitdaging om wijkbewoners centraal te stellen, is een rode draad in de praktijken waar kunst wordt ingezet ten behoeve van positieve gezondheid. Verschillende professionals in dit onderzoek zien dat door samenwerking en de inzet van kunst bepaalde aspecten van positieve gezondheid worden bevorderd, met name: verbinding van wijkbewoners onderling, meedoen, zingeving, plezier en geluk. Ook vanuit de literatuur wordt duidelijk dat een actieve rol voor deelnemers bijdraagt aan het vergroten empowerment en aan 'inclusieve' cultuurparticipatie. Meedoen kan op allerlei manieren, maar belangrijk is dat iemand het gevoel heeft een wezenlijk onderdeel uit te maken van het geheel. Bovendien moet men de mogelijkheid hebben om te participeren vanuit eigen interesse en op eigen niveau. Een belangrijke vaardigheid

van de professionals in dergelijke praktijken is dat die aansluit op en afstemt met bewoners en daarbij aansluit bij de behoefte en de vraag. Daarbij moet die laagdrempelig kunnen werken, mogelijkheden kunnen zien, kunnen faciliteren, luisteren en reflecteren en bereikbaar zijn.

Gedurende het onderzoek kwamen verschillende aanvliegroutes van aansluiting in relatie tot de kunsten naar voren. Aansluiting vinden kan bijvoorbeeld via bestaand aanbod van Het Wilde Westen of binnen een andere organisatie (via een wekelijks activiteitenaanbod bijvoorbeeld). Het kan ook via het initiëren van gezamenlijk opgezette kunstprocessen gaan, waarbij verschillende mensen uit de wijk relaties met elkaar aangaan waar vanuit 'bottom-up' een vraag ontstaat. Het kan ook beginnen bij een vraag van een wijkbewoner, waar andere bewoners, zorg- of welzijnsprofessionals en kunstprofessionals bij aansluiten. Ook thema's die in de wijk spelen kunnen tot ideeën leiden voor ontwerpprocessen.

Een belangrijk aandachtspunt is de vraag naar de doorwerking van (kunst)processen en activiteiten. Door aandacht te hebben voor doorwerking kan een duurzaam proces groeien en kunnen bewoners die nog niet in beeld waren later bij het proces aansluiten. Hoewel samenwerkingen juist vanuit individuele initiatieven kunnen ontstaan, wordt het voor de langere termijn door de betrokken professionals als wenselijk gezien om netwerken te vormen die niet van enkele individuen afhangen.

Samenwerking vanuit gelijkwaardigheid

Samenwerking, ten behoeve van positieve gezondheid, tussen de verschillende organisaties in de wijk en de bewoners wordt door de verschillende professionals als belangrijk gezien. Samenwerken houdt voor hen in: gezamenlijk doen en maken; verbinding door te netwerken; elkaars werkwijze leren kennen; van elkaar leren en elkaar inspireren; korte lijnen hanteren; bestaande banden versterken en nieuwe opzetten (relaties aangaan); samen signaleren en zorgen; elkaars visie en perspectieven leren kennen en werken aan een gemeenschappelijke taal.

Een conclusie uit dit onderzoek is, dat het daarbij belangrijk is om een onderscheid te maken tussen samenwerking op verschillende niveaus, namelijk op beleids- en organisatieniveau en op het niveau van samenwerking in de wijk met bewoners. Wanneer alleen op het niveau van professionals samenwerking wordt aangegaan, blijft deze afhankelijk van enkele individuen en is het gevaar dat structurele uitwisseling en samenwerking tussen de domeinen kunst en zorg- en welzijn niet verder groeit. Afspraken die samenwerkingen faciliteren en financieren zullen op organisatie- en beleidsniveau moeten worden gemaakt. De betrokken medewerkers van de verschillende organisaties geven aan dat zij veel behoefte hebben aan een zogenoemde informele 'tussenruimte', waarin men elkaar op een gelijkwaardige manier kan ontmoeten. Het samenwerken met en tussen bewoners wordt daarbij benadrukt.

Het gezamenlijke doen en maken wordt als belangrijk gezien voor het samenwerkingsproces, maar deelnemers van het onderzoek geven aan dat er drempels zijn om hier structurele werkwijzen/structuren/vormen voor te vinden. Knelpunten voor samenwerking zijn bijvoorbeeld: de verschillende werkwijzen en vormen van (zelf-)organisatie; de verschillende taakopvatting en doelstellingen; het gebrek aan tijd door de dagelijkse gang van zaken; en de manier waarop

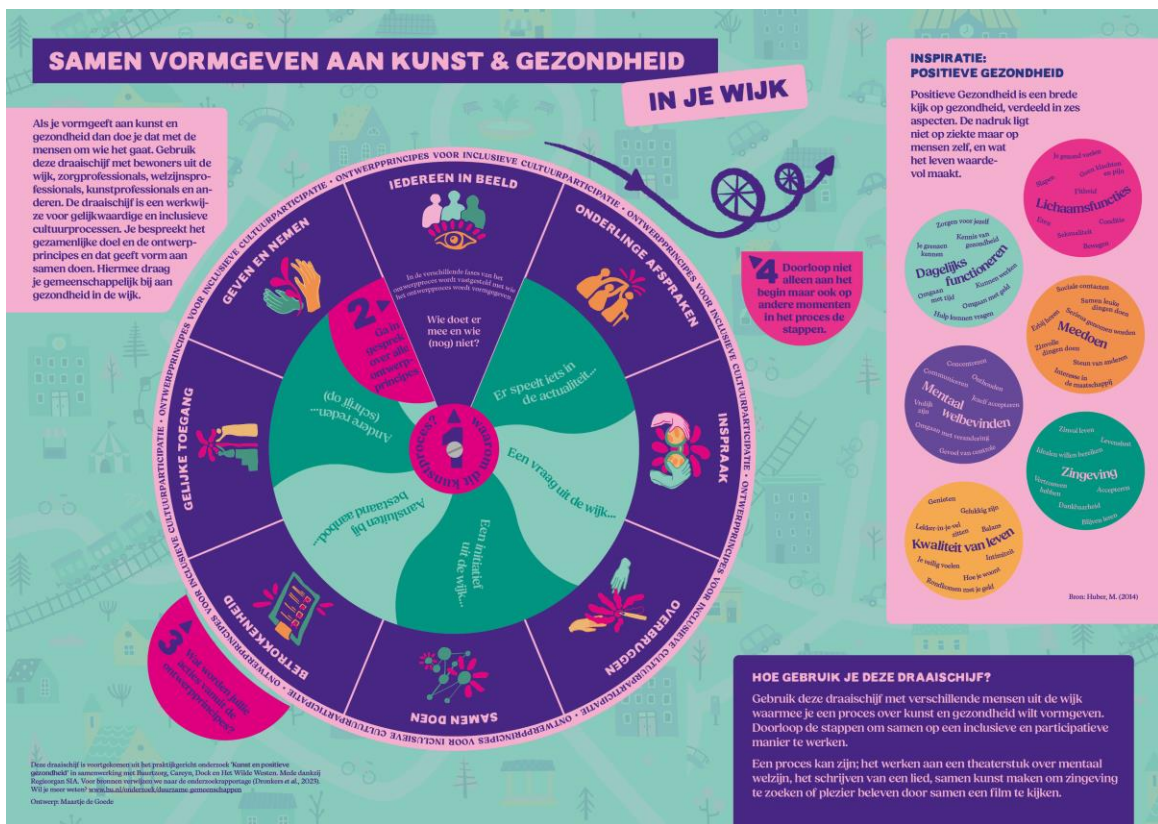
financieringsstromen zijn geregeld. Doordat financieringsstructuren vaak per domein zijn ingericht, en niet domein overstijgend, zijn middelen voor co-creatieve, gelijkwaardige samenwerkingsprojecten moeilijk te verkrijgen.

Zowel in deze onderzochte praktijk, als in praktijken die in andere onderzoeken worden beschreven, worden ervaringen genoemd waarin het zorgdomein (met een medische kijk op gezondheid) dominant kan zijn en de kunstprofessional 'in de zorg op bezoek komt'. Het is van belang om te erkennen dat er in de kunst en gezondheid verschillende paradigma's, met een verschillende theoretische onderbouwing, historie, taal en cultuur, worden gehanteerd. De bijdrage van kunst aan gezondheid kan niet enkel getoetst worden vanuit het medisch paradigma, wat nog vaak gebeurt. Zorg-, welzijns- en kunstprofessionals moeten ruimte voelen om vanuit eigen paradigma's en expertise te werken. Vanuit de literatuur wordt de inzet van een verbindingswerker genoemd als een mogelijkheid om een brug te slaan tussen de verschillende domeinen, waarbij men vanuit eigen professionaliteit kan blijven werken. Er zijn verschillende vakkundigheden (bijvoorbeeld artistiek, sociaal en verpleegkundig gebied) nodig, die onderbracht kunnen zijn in dezelfde persoon of verschillende personen. Gelijkwaardigheid is belangrijk als het gaat om een gelijke waardering van de verschillende vakkundigheden. Deze wens is in de onderzochte praktijk aanwezig en ook vanuit de literatuur blijkt dit een belangrijke voorwaarde is voor constructieve samenwerking.

Het onderzoek laat zien dat de commoning ontwerpprincipes (Van der Maas et al., 2021) een bijdrage kunnen leveren aan een dergelijk samenwerkingsproces en meer specifiek een ontwerpproces om positieve gezondheid gezamenlijk betekenis en vorm te geven. Het inzetten van de ontwerpprincipes geeft de deelnemende professionals en bewoners van dit onderzoek handvatten om dat in hun eigen praktijk toe te passen. Er wordt veel potentieel gezien in hoe en waar de kunsten daarin bij zou kunnen dragen. De ontwikkelde 'draaischijf' is een uitgewerkte tool om het ontwerpproces in gang te zetten en te houden (zie afbeelding 6).

De draaischijf

In de samenwerking lijkt er een impasse te kunnen ontstaan wanneer de betrokkenen elkaar niet goed kennen, elkaars visie en werkwijzen nog onvoldoende kennen en daardoor (te) weinig aanknopingspunten vinden om tot concrete samenwerking te komen. Om dat te voorkomen is samen met de deelnemers van dit onderzoek samen een zogenoemde draaischijf ontworpen (zie afbeelding 6).

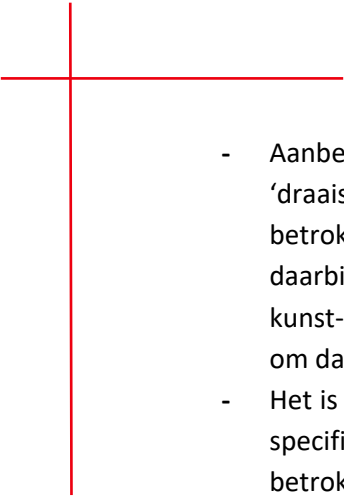
Figuur 65: Draaischijf samen vormgeven aan kunst en gezondheid.

Het is belangrijk dat in het gebruik van de draaischijf het *samen doen vanuit gelijkwaardigheid* voorop staat. Met de draaischijf kan men in gesprek gaan over het doel van het (te starten) ontwerpproces en aan de hand van de ontwerpprincipes kunnen concrete (handelings)stappen nader uitgewerkt worden. De ontwerpprincipes zijn in de draaischijf toegelicht en bovendien zijn er per ontwerpprincipe hulpvragen geformuleerd (zie bijlage 5). De draaischijf bestaat uit verschillende lagen: de context (de wijk), de aandachtsgebieden van positieve gezondheid, de ontwerpprincipes en redenen om een proces te starten. De laatstgenoemde lagen kunnen ten opzichte van elkaar gedraaid worden, waardoor gebruikers van de draaischijf uitgenodigd worden om na te denken over zin- en betekenis en de vormgeving van positieve gezondheid. De draaischijf is kortom een werkwijze om samen, ‘common-based’, vorm te geven aan kunst en gezondheid. Bij de draaischijf is een handleiding toegevoegd om de gebruikers te ondersteunen.

Aanbevelingen

Vanuit bovenstaande conclusies komen we tot de volgende aanbevelingen:

- Voor verdere samenwerking is het aan te bevelen om deze gelijkwaardig, financieel te ondersteunen; Maak daarbij financieel heldere afspraken tussen organisaties om een ‘tussenruimte’ te faciliteren (in tijd en letterlijke ruimte) zodat de verschillende professionals en de bewoners elkaar kunnen ontmoeten;

-
- Aanbeveling is om onder andere in zo'n 'tussenruimte' te gaan werken met de 'draaischijf'. Met behulp van de 'draaischijf' kan per context een gedeelde werkwijze met betrokkenen (en nog niet betrokken deelnemers) ontwikkeld worden. Een aanbeveling is daarbij om uit te gaan van de behoefte en vragen van wijkbewoners en tussen hen en kunst-, zorg- en welzijnsprofessionals gelijkwaardigheid te stimuleren. Een aanbeveling is om daarin een 'open' kunstbegrip te hanteren.
 - Het is aan te bevelen om bij het ontwikkelen en evalueren van een ontwikkelde (context specifieke) werkwijze aandacht te hebben voor doorwerking: hoe blijven wijkbewoners betrokken op de lange termijn? Wat betekent het voor wijkbewoners als een initiatief voorbij is en daarmee ook ontmoetingen en activiteiten wegvallen?
 - Het is aan te bevelen om aan de hand van verschillende praktijken (cases) evaluatief onderzoek te doen naar de werking van de 'draaischijf'.

6. Literatuurlijst

Cardol, M., Van Staa, A., & Van Dam, A. (2017). *Positieve gezondheid kritisch beschouwd*. Geraadpleegd op 10 oktober 2023, van <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/pub/positieve-gezondheid-kritisch-beschouwd/a984b2f6-d19c-45b9-b9d1-0797342651eb/>

Clayton, G. & Potter, S. (2017). Arts on Prescription: A Creative and Cost-effective Approach to Improving Mental Health. In S. Clift & T. Stickley (Eds.), *Arts, Health and Wellbeing: A Theoretical Inquiry for Practice* (pp. 160-181). Cambridge Scholars Publishing.

Daykin, N. & Bunt, L. (2015). Music as a resource for health and wellbeing. In I. Söderback (Ed.), *International handbook of occupational therapy interventions*. Springer.

Daykin, N. (2020). *Arts health and well-being, A critical perspective on research, policy and practice*. Routledge Focus.

De Witte, M., Orkibi, H., Zarate, R., Karkou, V., Sajnani, N., Malhotra, B., ... & Koch, S. C. (2021). From therapeutic factors to mechanisms of change in the creative arts therapies: A scoping review. *Frontiers in Psychology*, 2525.

Dingshoff, M., Nieman, E. & Boonen, A. (2023), *Boundary crossing, Grenzen overbruggen in de interprofessionele samenwerking tussen school, kinderopvang en welzijnswerk*. Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie, lectoraat Participatie en Stedelijke Ontwikkeling.

Fancourt, D., & Finn, S. (2019). *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. World Health Organization. Regional Office for Europe.

Huber, M., Knottnerus, J.A., Green, L., Van der Horst, H., Jadad, A.J., Kromhout, D., Leonard, B., Lorig, K., Loureiro, M.I., Van der Meer, J.W.M., Schnabel, P., Smith, R., Van Weel, C., & Smid, H. (2011). *How should we define health?* BMJ.

Huber, M. (2014). *Towards a new, dynamic concept of health. Its operationalisation and use in public health and healthcare, and in evaluating health effects of food*. Universiteit Maastricht.

Jensen, A., Stickley, T., Torrissen, W., & Stigmar, K. (2017). Arts on prescription in Scandinavia: a review of current practice and future possibilities. *Perspectives in public health*, 137(5), 268-274.

Leavy, P. (2015). *Method meets art. Arts-based research practice*. Gullford Press.

Liedtka, J. & Ogilvie, T. (2011). *Designing for Growth. A Design Thinking Tool Kit for Managers*. New York: Colombia University Press.

LKCA (2023). *Kennisdossier cultuur en gezondheid*. Geraadpleegd op 3 oktober 2023, van <https://www.lkca.nl/artikel/cultuur-en-gezondheid/#werkzameelementengezondheid>

Movisie (2018). *Kunst en positieve gezondheid: het werkt!* Geraadpleegd op 3 oktober 2023, van <https://www.movisie.nl/artikel/kunst-positieve-gezondheid-werkt>

Parr, H. (2017). Health and Arts: Critical Perspectives. In S. Clift & T. Stickley (Eds.), *Arts, Health and Wellbeing: A Theoretical Inquiry for Practice* (pp. 14-23). Cambridge Scholars Publishing.

Poll, J., Notten, N., De Kleijn, M., Faber, P., Herschoe, L., & Kommers, M. (2023). *Kunst als (ver)wondermiddel, over de inzet van actieve cultuurparticipatie voo. Positieve Gezondheid in de eerstelijnszorg*. Geraadpleegd op 10 november 2023, van https://www.lkca.nl/wp-content/uploads/Kunst-als-verwondermiddel_DEF-1.pdf

Stichting Overvecht Gezond (2019). *Het 4Domeinen model, praktisch instrument voor communicatie en integrale inventarisatie in het medische en sociale domein*. Stichting Overvecht Gezond.

Van Campen, C., Rosenboom, W., Van Grinsven, S., & Smits, C. (2017). *Kunst en positieve gezondheid*. Geraadpleegd op 13 maart 2023, van <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Kunst-en-positieve-gezondheid%20%5BMOV-13347380-1.0%5D.pdf>

Van der Maas, A., Hamers, A., Bouma, D., & De Vos, N. (2019). *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht. Onderzoek naar de bijdrage van wijkcultuurhuizen ter bevordering van cultuurparticipatie in stad Utrecht – Eindrapportage*. Utrecht: Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie, lectoraat Participatie en Stedelijke Ontwikkeling.

Van der Maas, A., Hamers, A., Dronkers, F., Aalbers, N., & Bronsink, J. (2022). *Cultuur voor iedereen in stad Utrecht fase 3. Onderzoeksrapportage*. Utrecht: Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Sociale Innovatie, lectoraat Participatie en Stedelijke Ontwikkeling.

7.1 Bijlage 1. Een wegwijzer voor inclusieve cultuurparticipatie

VERMOGENS

PROFIEL VAN EEN TEAM

Het verken met de ontwerpprocedure voor inclusieve cultuurparticipatie wordt eerst met **HET VERBODEN VAN NOLLEN EN TAKEN** steeds aandacht verdient. In de onderstaande afbeelding is het vermogensprofiel uitgetekend, waarin kunnen de **VERMOGENS** naar voren die in een team van professionals, deelnemers of commonsers besproken en belegt dienen te worden. In iedere fase van het ontwerpproces kunnen de aan de vermogens gekoppelde rollen en taken binnen een team worden herzien. Het is niet een individueel en 'raar' profiel; het is een profiel van een **COLLECTIEF** dat werkt aan inclusieve cultuurparticipatie.

INCLUSIEVE CULTUURPARTICIPATIE

Wijkcultuurhuizen stellen in hun aanpak de waarde 'inclusieve cultuurparticipatie' centraal. Daarbij geldt het principe dat iedereen WEE MAC DOE! en iedereen TOEGANG heeft tot kunst en cultuur.

De aanpak is inclusief op een zodanige manier dat het niet alleen gaat over wie wel en niet mee kan en mag doen, maar ook over dat ALLE DEELNEMERS HUN INBRENG KUNNEN HEBBEN in het vorm en betekenis geven aan cultuur.

ONTWERPPRINCIPES

VOOR INCLUSIVE CULTUURPARTICIPATIE

In onderstaande afbeelding is het ontwerpproces, dat zijn grondslag ligt aan de **WERKWIJZE** van wijkcultuurhuizen, uitgebeeld. De stippenlijnen binnen de cirkel geven de samenhang tussen de ontwerpprincipes weer.

VERMOGENS

PROFIEL VAN EEN TEAM

Het verken met de ontwerpprocedure voor inclusieve cultuurparticipatie wordt eerst met **HET VERBODEN VAN NOLLEN EN TAKEN** steeds aandacht verdient. In de onderstaande afbeelding is het vermogensprofiel uitgetekend, waarin kunnen de **VERMOGENS** naar voren die in een team van professionals, deelnemers of commonsers besproken en belegt dienen te worden. In iedere fase van het ontwerpproces kunnen de aan de vermogens gekoppelde rollen en taken binnen een team worden herzien. Het is niet een individueel en 'raar' profiel; het is een profiel van een **COLLECTIEF** dat werkt aan inclusieve cultuurparticipatie.

INCLUSIEVE CULTUURPARTICIPATIE

Wijkcultuurhuizen stellen in hun aanpak de waarde 'inclusieve cultuurparticipatie' centraal. Daarbij geldt het principe dat iedereen WEE MAC DOE! en iedereen TOEGANG heeft tot kunst en cultuur.

De aanpak is inclusief op een zodanige manier dat het niet alleen gaat over wie wel en niet mee kan en mag doen, maar ook over dat ALLE DEELNEMERS HUN INBRENG KUNNEN HEBBEN in het vorm en betekenis geven aan cultuur.

ONTWERPPRINCIPES

VOOR INCLUSIVE CULTUURPARTICIPATIE

In onderstaande afbeelding is het ontwerpproces, dat zijn grondslag ligt aan de **WERKWIJZE** van wijkcultuurhuizen, uitgebeeld. De stippenlijnen binnen de cirkel geven de samenhang tussen de ontwerpprincipes weer.

VERMOGENS

PROFIEL VAN EEN TEAM

Het verken met de ontwerpprocedure voor inclusieve cultuurparticipatie wordt eerst met **HET VERBODEN VAN NOLLEN EN TAKEN** steeds aandacht verdient. In de onderstaande afbeelding is het vermogensprofiel uitgetekend, waarin kunnen de **VERMOGENS** naar voren die in een team van professionals, deelnemers of commonsers besproken en belegt dienen te worden. In iedere fase van het ontwerpproces kunnen de aan de vermogens gekoppelde rollen en taken binnen een team worden herzien. Het is niet een individueel en 'raar' profiel; het is een profiel van een **COLLECTIEF** dat werkt aan inclusieve cultuurparticipatie.

INCLUSIEVE CULTUURPARTICIPATIE

Wijkcultuurhuizen stellen in hun aanpak de waarde 'inclusieve cultuurparticipatie' centraal. Daarbij geldt het principe dat iedereen WEE MAC DOE! en iedereen TOEGANG heeft tot kunst en cultuur.

De aanpak is inclusief op een zodanige manier dat het niet alleen gaat over wie wel en niet mee kan en mag doen, maar ook over dat ALLE DEELNEMERS HUN INBRENG KUNNEN HEBBEN in het vorm en betekenis geven aan cultuur.

ONTWERPPRINCIPES

VOOR INCLUSIVE CULTUURPARTICIPATIE

In onderstaande afbeelding is het ontwerpproces, dat zijn grondslag ligt aan de **WERKWIJZE** van wijkcultuurhuizen, uitgebeeld. De stippenlijnen binnen de cirkel geven de samenhang tussen de ontwerpprincipes weer.

VERMOGENS

PROFIEL VAN EEN TEAM

Het verken met de ontwerpprocedure voor inclusieve cultuurparticipatie wordt eerst met **HET VERBODEN VAN NOLLEN EN TAKEN** steeds aandacht verdient. In de onderstaande afbeelding is het vermogensprofiel uitgetekend, waarin kunnen de **VERMOGENS** naar voren die in een team van professionals, deelnemers of commonsers besproken en belegt dienen te worden. In iedere fase van het ontwerpproces kunnen de aan de vermogens gekoppelde rollen en taken binnen een team worden herzien. Het is niet een individueel en 'raar' profiel; het is een profiel van een **COLLECTIEF** dat werkt aan inclusieve cultuurparticipatie.

INCLUSIEVE CULTUURPARTICIPATIE

Wijkcultuurhuizen stellen in hun aanpak de waarde 'inclusieve cultuurparticipatie' centraal. Daarbij geldt het principe dat iedereen WEE MAC DOE! en iedereen TOEGANG heeft tot kunst en cultuur.

De aanpak is inclusief op een zodanige manier dat het niet alleen gaat over wie wel en niet mee kan en mag doen, maar ook over dat ALLE DEELNEMERS HUN INBRENG KUNNEN HEBBEN in het vorm en betekenis geven aan cultuur.

ONTWERPPRINCIPES

VOOR INCLUSIVE CULTUURPARTICIPATIE

In onderstaande afbeelding is het ontwerpproces, dat zijn grondslag ligt aan de **WERKWIJZE** van wijkcultuurhuizen, uitgebeeld. De stippenlijnen binnen de cirkel geven de samenhang tussen de ontwerpprincipes weer.

VERMOGENS

PROFIEL VAN EEN TEAM

Het verken met de ontwerpprocedure voor inclusieve cultuurparticipatie wordt eerst met **HET VERBODEN VAN NOLLEN EN TAKEN** steeds aandacht verdient. In de onderstaande afbeelding is het vermogensprofiel uitgetekend, waarin kunnen de **VERMOGENS** naar voren die in een team van professionals, deelnemers of commonsers besproken en belegt dienen te worden. In iedere fase van het ontwerpproces kunnen de aan de vermogens gekoppelde rollen en taken binnen een team worden herzien. Het is niet een individueel en 'raar' profiel; het is een profiel van een **COLLECTIEF** dat werkt aan inclusieve cultuurparticipatie.

INCLUSIEVE CULTUURPARTICIPATIE

Wijkcultuurhuizen stellen in hun aanpak de waarde 'inclusieve cultuurparticipatie' centraal. Daarbij geldt het principe dat iedereen WEE MAC DOE! en iedereen TOEGANG heeft tot kunst en cultuur.

De aanpak is inclusief op een zodanige manier dat het niet alleen gaat over wie wel en niet mee kan en mag doen, maar ook over dat ALLE DEELNEMERS HUN INBRENG KUNNEN HEBBEN in het vorm en betekenis geven aan cultuur.

ONTWERPPRINCIPES

VOOR INCLUSIVE CULTUURPARTICIPATIE

In onderstaande afbeelding is het ontwerpproces, dat zijn grondslag ligt aan de **WERKWIJZE** van wijkcultuurhuizen, uitgebeeld. De stippenlijnen binnen de cirkel geven de samenhang tussen de ontwerpprincipes weer.

VERMOGENS

PROFIEL VAN EEN TEAM

Het verken met de ontwerpprocedure voor inclusieve cultuurparticipatie wordt eerst met **HET VERBODEN VAN NOLLEN EN TAKEN** steeds aandacht verdient. In de onderstaande afbeelding is het vermogensprofiel uitgetekend, waarin kunnen de **VERMOGENS** naar voren die in een team van professionals, deelnemers of commonsers besproken en belegt dienen te worden. In iedere fase van het ontwerpproces kunnen de aan de vermogens gekoppelde rollen en taken binnen een team worden herzien. Het is niet een individueel en 'raar' profiel; het is een profiel van een **COLLECTIEF** dat werkt aan inclusieve cultuurparticipatie.

INCLUSIEVE CULTUURPARTICIPATIE

Wijkcultuurhuizen stellen in hun aanpak de waarde 'inclusieve cultuurparticipatie' centraal. Daarbij geldt het principe dat iedereen WEE MAC DOE! en iedereen TOEGANG heeft tot kunst en cultuur.</

[illegible]

7.2 Bijlage 2. Overzicht functies van kunst

Esthetisch	Hedonistisch	Ethisch	Sociaal
Creatief	Cognitief	Economisch	

7.3 Bijlage 3. Bingo-kaart Positieve gezondheid

Geef van 5 situaties aan welk aspect van positieve gezondheid er op de voorgrond stond.
Hoe ging je aan de slag om dit aspect te bevorderen?

ASPECT	dagelijks functioneren	lichaamsfuncties	meedoen	mentaal welbevinden	zin-gevoel	kwaliteit van leven
SITUATIE 1						
SITUATIE 2						
SITUATIE 3						
SITUATIE 4						
SITUATIE 5						

7.4 Bijlage 4. Stellingen expertmeeting 3

Om positieve gezondheid te bevorderen is het belangrijk dat je laagdrempelig in contact bent, mogelijkheden ziet, faciliteert, luistert, reflecteert en bereikbaar bent.

De rol van de professional begint vaak taakgericht, maar zoomt uit naar welbevinden, zingeving, kwaliteit van leven of meedoen.

Het werken aan positieve gezondheid begint vaak met een praktische vraag, waarna holistisch gekeken wordt.

Kunst is voor iedereen, maar het is belangrijk om een open begrip te hebben. Het woord kunst dekt niet de lading wat het kan zijn.

Van belang om in taal aan te sluiten bij bewoner en elkaar.

Meedoen is verschillend voor iedereen, belangrijk is dat iemand het gevoel heeft een wezenlijk onderdeel uit te maken van het geheel.

Om het proces te kunnen begeleiden zijn twee soorten vakkundigheid nodig, een afstemming binnen de kunst en een afstemming op de persoon.

Het proces staat centraal, niet prestatiegericht, maar wel doelgericht.

In de werkwijze is inspireren, ontmoeten, van elkaar leren en in contact komen met nieuwe plekken en materialen van belang.

De sociale relatie wordt gezien van groot belang bij kunst. Met jezelf, anderen en omgeving. Zo kan kunst kan bijdragen aan mentaal welbevinden doordat je iets van binnen naar buiten brengt.

Het is belangrijk om kunst actief te beleven, er wordt een betrokkenheid gecreëerd. Dit kan zowel in actieve, receptieve of reflectieve kunstbeleving zijn.

■ Samen vormgeven aan kunst en gezondheid - Bijlagen

SOCIALEINNOVATIE@HU.NL

[BIT.LY/AANMELDENKSI](https://bit.ly/aanmeldenksi)